

„PADEK, DIEVE!“

(Tradiciniai gero linkėjimai dirbančiam žmogui)

Birutė JASIŪNAITĖ

§ 1. Mūsų kalbos etiketo dalykai yra rūpėję jau Kaziuo Būgai (RR II 156–159) bei Jonui Jablonskiui (glaustą jo pažiūrą apžvalgą žr. Čepaitienė, 1997, 68–74). Iki šiol didžiausias tokio pobūdžio darbas tebėra Antanės Kučinskaitės knygelė „Lietuvių kalbos etiketas“, skirta pirmiausia kalbos praktikos reikalams. Joje daugiausia dėmesio kreipiama į mandagumo žodžius, jų reikšmes bei vartoseną. Visuomenės pervartos laikais, stiprėjant poreikiui kultūringai bendrauti, pasirodė ir daugiau panašaus pobūdžio darbėlių (žr., pvz., Čepaitienė, 1996 ir lit.). Deja, dar neturime nė vieno rimtesnio lingvistinio tyrinėjimo, kuris būtų skirtas liaudiškosioms mandagumo priemonėms, dar visai neseniai plačiai vartotoms kaimo bendruomenėje. O juk jų gausa bei įvairovė nekėlia abejonių. Didžiausia liaudies etiketo formų sankaupa buvo ir tebėra žinoma prieškarinė Jurgio Elisono publikacija (TDr I 27–48). Jos faktais, surinktais daugiausia šiaurinėje Lietuvos dalyje, plačiai naudojamos ir šiame darbe¹.

§ 2. Medžiaga šiam tyrimui rinkta ir iš kitų, pirmiausia rašytinių, šaltinių. Tam reikalui peržiūrėta 17 išėjusiųjų LKŽ tomų, visi „Tautos ir žodžio“ (TŽ), „Tautosakos darbu“ (TDr), „Mūsų tautosakos“ (MTt), „Lietuvių tautosakos“ (LTs), Antano Juškos „Lietuviškų dainų“ (JD), „Lietuviškų svotbinių dainų“ (JV) tomai bei daugelis smulkesnių publikacijų². Domėtasi pirmiausia šnekamosios kalbos, tarmių faktais. Kai kurių reiškinų (pvz., lingvistinių draudimų) neįmanoma suvaikyti be tautosakos šaltinių studijavimo, todėl peržiūrėta daug pasakų, sakmių, dainų, paukščių balsų pamėgdžiojimų, kuriuose gražiai fiksuojami vadinamieji etiketiniai dialogai. Taip elgiantis, vadovautais nuostata, kad tarminė šnekamoji kalba yra atvira sistema: ribos tarp šnekamojo ir folklorinio stiliaus griežtai fiksuoti neįmanoma, todėl folkloro elementų patenka į buitinį tekstą ir atvirkščiai (plg. Nikitina, 1989, 36).

§ 3. Iš viso gausaus liaudiškųjų mandagumo priemonių lobyno pirmiausia nutarta pasidomėti tradiciniais gero linkėjimais. Jais laikysime iš atminties atkuriamas teigiamai konotuotas kolektyvinės kūrybos formules. Jas tam tikroje situacijoje kalbantys

¹ Apie J. Elisono paskelbtus faktus šiek tiek yra rašę tautosakininkai (žr., pvz., Grigas, 1969, 218–226).

² Darbe vartojamos LKŽ šaltinių santrumpos.

asmuo (adresantas) vartoja kreipdamasis į pašnekovą (adresatą), tikėdamasis tam tikro stereotipinio atsakymo. Taip sukuriamas vadinamasis etiketinis dialogas, kuris skiriasi nuo įprasto pašnekesio tiek rituališkumu (visada kartojamas iš anksto žinomas tekstas), tiek fiksuota replikų tvarka, tiek ir pagrindine funkcija – komunikantų socialinių santykių reguliavimu (Gol'din, 1987, 84–85). Aišku, kad tokio pobūdžio tekstas menkai informatyvus: jis vartojamas, norint tiesiog palaikyti pašnekovų kontaktą, iš mandagumo, iš pagarbos, vengiant per ilgų pauzių ar nepatogumų tylėjimo. Formalioji tokio pašnekesio pusė vertinama labiau už turinį. Psichologiniu požiūriu tai savotiška kvaziveikla, žaidimas, kurio taisyklės komunikantams iš anksto žinomos (Bagažnokov, 1982, 55–56). Tokia komunikacija paprastai vadinama fatine. Romanas Jakobsonas (1975, 201) ją priskiria visai mažiems vaikams ir netgi paukščiams.

§ 4. Nepaisant menko informatyvumo, etiketinės formulės nėra tokios jau tuščios ir nereikšmingos. Jos vaidina svarbų vaidmenį kalbinės bendruomenės gyvenime. Jeigu patį etiketą suprasime kaip kultūros reiškinių, bendravimo taisyklių visumą, nesunkiai suvoksime, kad kalbinis (verbalinis) lygmuo – savotiška jo šerdis (Bajburin, 1988, 28). Kalba – visų kitų semiotinių sistemų, vadinasi, ir etiketo, interpretatorė (Benvenist, 1974, 85). Ji ne tik formuoja etiketinį dialogą, bet ir jį interpretuoja – pritaiko konkrečiai situacijai. Bet kuris gero linkėjimas yra glaudžiai susijęs su tam tikra proga, sociališkai sąlygotomis aplinkybėmis (bendras valgymas, gėrimas, prausimasis pirtyje, tam tikras darbas laukuose ar namie, šeimos ar kalendorinės šventės). Kartu jis atlieka ir aiškiai apibrėžtą funkciją: juo sveikinamasi, dėkojama, pradedama dirbti. Etiketinių situacijų nėra tiek daug, todėl jos gali varijuoti: priklauso nuo kalbėtojų lyties, amžiaus, socialinės padėties, pažinties laipsnio ir t.t. Atitinkamai keičiasi ir gero linkėjimų stilius bei kalbinė raiška.

§ 5. Minėtos savybės būdingos ir tradiciniams gero linkėjimams dirbančiam žmogui, kurių iš įvairių šaltinių pavyko surinkti apie 300. Tiek etnologui, tiek ir lingvistui jie įdomūs pirmiausia dėl savo margumo: užfiksuota keliasdešimt skirtingų etiketinių situacijų, kuriose vartojamos specialios, reikalui pritaikytos formulės. Pastarąsias paprasčiausiai klasifikuoti pagal komunikacijos vietą: kaip sveikinamasi su laukuose ar namie įvairius darbus dirbančiais žmonėmis³. Pato- gumumetimais pasirodė tikslinga etiketines situacijas pateikti lentelėje. Jos pirmojoje skiltyje nurodomas asmens, kuriam skirti linkėjimai, pavadinimas pagal darbą, užsiėmimą (artojas, piemuo, audėja, skalbėja, šienpjovys ir pan.). Toliau pateikiamos vietovių, kuriose atitinkamos formulės užfiksuotos, geografinės nuorodos pagal LKŽ, informuojančios apie nagrinėjamo reiškinio paplitimą, bei bendras surinktų pavyzdžių skaičius. Standartinės, universalios, visoje Lietuvoje plačiai žinomos formulės į lentelę neįtrauktos.

³ Panašias lenteles pateikia ir kiti tyrinėtojai, plg. Kaukazo tautelės kabardinų labai panašių į mūsų linkėjimų aprašymą (Bagažnokov, 1982, 51–52).

Gero linkėjimų dirbančiam žmogui situacijos bei paplitimas

Eil. nr.	Situacija, paskirtis	Paplitimas	Bendras skaičius
LINKĖJIMAI BESIDARBUOJANTIEMS NAMIE, SODYBOJE			
1.	Sviestą mušančiam	Pn, Upt, Brž, Vb, Ds, Ob, Pnm, Trgn, Lel, Slk, Kp, Ker, Dkšt, Grv	23
2.	Duoną: a) maišančiai, b) minkančiai, c) kepančiai	Kdn Kdn, Švnc Krs, Mlt, Prng, Krn	7
3.	Kiselių raugiančiam	Vlkv, Kt, Brt, Vdžg, Upt, Rm, Ps	7
4.	Aludariui	Pn, Pnd, Grz	5
5.	Šciminkei po vaišių	Všk, Ut	2
6.	Verpejai	Slk, Ob, Pnm, Ar	5
7.	Audėjai: a) audeklą metančiai, b) audeklą riečiančiai, c) veriančiai metmenis į stakles, d) audžiančiai	Pn, Sml, Rm, Vel, Pnm, Kp, Gl, Grš Pn, Ps, Kp Pnm Kp, Rgvl, Grš, Krš	27
8.	Milo vėlėjui	Pn	1
9.	Skalbėjai	Pnm, Ob, Rgvl, Grz, Brž, Mrk, Klvr	13
10.	Plunksnas plėšantiems	Pnm	1
11.	Kiaulę skerdziantiems, dorojantiems	Rm, Pnm, Prng, Upn	4
12.	Melžėjai	Pn, Alz	4
13.	Bitininkui	Pn, Mrk	3
LINKĖJIMAI LAUKŲ DARBININKAMS			
14.	Piemenims	Grz, Upt, Vb, Sml, Pn, Nj, Grnk, Sdb, Dj, Ssk, Ldk, Vžns, Užp, Skm, Mrk, Alv, Grš, Ss, Kln, Bt	37
15.	Artojui	Erž, Slk, Trgn, Srj, Mrc	2
16.	Sėjėjui	Kp	1
17.	Dorojantiems šieną: a) šienpjoviams, b) grėbėjoms	Aln, Sv Pn, Ob	4
18.	Rugius kertantiems	Mrk, Vrn, Mrc, Pkn, Tvr, Ds, Ob, Tršk, Grk	16
19.	Linų rovejoms	Ob, Ds, Mrk, Kzt	7

1	2	3	4
20.	Linų mynėjams	Mrk	1
21.	Kūlējams	Pnm	1
22.	Bulves kasantiems	Ob	1
LINKĒJIMAI IEŠKANTIEMS GAMTOS ĢĒRYBIŪ			
23.	Žvejams	Pn, Nj, Ul, Pbs, Kp, Sb	9
24.	Uogautojams, grybau- tojams	Pn, Ck, Prl	3
ĪVAIRŪS KITI LINKĒJIMAI			
25.	Besiprausantiems	Bsg, Krik, Vlk	3
26.	Juokaujantiems	Pn	2
27.	Besipešantiems	Grz, Upt, Rgvl	3

§ 6. Iš lentelēs matyti, kad labiausiai ĵprasta buvo ĵdomiau, kitioniškai sveikintis su audējomis, skalbinių velētojomis, piemenukais, rugių kirtējais, žvejais, sviesto mušējais. Egzotiškieiaus, rečiausiai pasitaikantys sveikinimai ir gero linkējimai plunksnas plēšančiai šeimynai, milo vēlikui⁴, kūlējams, linų mynējams, bulves kasantiems darbininkams. Dēl ĵvairiasių lingvistinių draudimū⁵, kuriais tradicinēje agrarinēje kultūroje buvo apĵpinami svarbiausieji darbai, ne tokie populiarūs originalieji linkējimai artojams bei sējējams. Ī lentelē ĵtrauktos ir kelios „periferinēs“ situacijos: linkējimai besiprausantiems, juokaujantiems žmonēms ir netgi mušēikoms.

§ 7. Pasitaiko sudētingesnių, ilgiau trunkančių ūkio darbų (pvz., audimas, duonos kepimas, linų ar šieno dorojimas), kurie gali bŪti dalijami ĵ kelis etapus. Tokiais atvejais atitinkamai specializuojamos ir sveikinimū bei linkējimū formulēs: jos pritaikomos kiekvienam etapui atskirai, pvz.: *Skalsu ataudų! Glv; Kę užsęju – ataudam!* TDr I 36 (Vel) (radus audeklą metant); *Mačiau kiškį striūnas taisant* TDr I 36 (Pn) (radus audeklą riečiant); *Kad tau būtų žiotys kaip vilko gerklēs!* Pnm (radus variant metmenis ĵ stakles); *Padėk, Dieve! Kad gražūs raštai būnų!* Kp (radus audžiant)⁶.

§ 8. Kaip rodo lentelēs geografinēs nuorodos, tokie specializuoti linkējimai ĵvairaus darbo darbininkams – pirmiausia aukštaičių savastis. Jie plačiai vartojami rytų aukštaičių panevėžiškių (Panevėžys, Upytē, Biržai, Pasvalys, Ramygala, Smilgiai), uteniškių (Dusetos, Užpaliai, Panemunēlis, Obeliai, Tauragnai, Vyžuonos), kupiškėnų bei anykštėnų (Kupiškis, Pandēlys, Skiemonys, Raguvėlē), vilniškių (Švenčionys, Kernavē, Paringys, Ceikiniai, Gervēčiai) plote. Kiek mažiau ĵų ūfiksuoja pietų aukštaičiuose

⁴ Taip yra veikiausiai todėl, kad naminis milo vēlimas daugelyje vietų seniai išnykęs: XX a. pr. šis darbas buvo atliekamas specialiose vėlyklose (LEB, 315). Kiti darbai, pvz., bulviakasis, atsiradę palyginti vėlai, todėl nespėta ĵvesti ir atitinkamų formulių.

⁵ Plačiau apie juos žr. § 16–17.

⁶ Apie naminį audimą bei jo technologinius procesus žr. (LEB, 309–314). Apie slavų tautų panašius sveikinimus, ūzkalbėjimus, gero linkējimus, vartojamus audžiant, žr. (Pavlova, 1993, 170–182).

(Merkinė, Varėna, Alovė, Perloja) bei vakarų aukštaičių (Griškabūdis, Sasnava, Vilkaviškis) teritorijoje. Mažiausiai pavyzdžių rasta vietovėse, kurias sąlygiškai galima būtų pavadinti aukštaičių ir žemaičių paribiu (Kalnujai, Ariogala, Eržvilkas, Kursėnai). „Tikrieji“ žemaičiai, kaip matysime toliau, linę tenkintis universaliausioju „*Padėk, Dieve!*“ ir sąmojingais atsakymais į šį linkėjimą.

§ 9. Ankstesnieji samprotavimai veda prie išvados, kad pagal tinkamumą įvairioms etiketinėms situacijoms gero linkėjimų formules galima skirstyti į originaliasias (tinkamas tik konkretaus darbo darbininkui), pvz.: *Šlyne, molī, atvažiuok su geltonais ūsais* LTR (Ds) (sakoma sviestą mušančiam), *Skalska, branda ir man banda* TDr I 35 (Krs) (sakoma duonos kepėjai) ir universaliašias (tinkamas įvairiems darbams). Pastarosioms galima priskirti jau minėtą *Padėk, Dieve!*, plačiai vartojamą visoje Lietuvoje, *Ir ant mano dalies (parink* TDr I 38 (Pn) – grybautojui, *išrink* TDr I 38 (Pn) – bitininkui, *prikaskit* Ob – bulvių kasėjams), *Skalsu!* (*ataudų* Giv – metančioms audeklą, *pyragų* TDr I 35 (Mlt) – duonos kepėjai). Mišriosios formulės – savotiškas minėtųjų junginys, pvz.: *Padėk, Dieve! Mačiau gulbės skraidant!* TDr I 41 (Brž) (sakoma skalbėjai).

§ 10. Natūralu, kad originaliosios formulės pasižymi ir lankstesniu stiliumi, originalnesne kalbine raiška. Ypač įdomūs daugelis linkėjimų skalbėjoms, audejoms, sviestą mušančiam, kisielių raugiančiam žmogui. Juose gausu metaforų, perkeltinės reikšmės pasakymų. Antai, linkint greičiau sumušti sviestą, sakoma: *Atvažiuoja su moliu, su moliu!* Slk, *Mačiau kiškį molį vežant* TDr I 35 (Vb), *Atvažiuoja šlyninis apli-pusiais ratais* Pnm, *Atvažiuoja šlynavežys* LTR (Ds). Šlynas, molis šiuo atveju – sviesto metafora, slepianti linkėjimą, kad jo primuštų kuo daugiau⁸. Formulę plėtojant, įvedamas atvažiuojančio žmogaus (šlyninio, šlynavežio), o kartais ir zoomorfinis (kiškio, šuns) motyvas. Skalbinių velėtojai skirtos metaforos pasižymi spalvų simbolika, pvz.: *Gulbės skrenda!* TDr I 41 (Rgvl) (kai velėja baltas drapanas), *Padėk, Dieve! Mačiau varnas skraidant!* TD I 41 (Brž) (kai velėja juodai išskalbtas drapanas)⁹, *Tebūna tavo žlugtas kaip saulė skaisi!* Ob, *Padėk Dievas, panos laurnės, giedra diena, baltas žlugtas!* (ps.) Grz. Gulbė, saulė, šviesi diena – plačiai vartojami baltumo, švarumo, o varna, atvirkščiai – juodumo, murzinumo etalonas (plg. Jasiūnaitė, 1996, 8–9). Zoomorfinės kilmės metaforų randame ir tradiciniuose linkėjimuose verpėjoms bei audejoms, pvz.: *Kielė kuodelį uždegs* PPr 44, *Vyturis kuodą pridirbs* TDr I 36 (Ar), *Vieversys pilvą prales* Slk (sakoma moterims, pavasarį dar turinčioms verpimo), *Padėk, Dieve, mačiau, pakrūmėje kiškis strūmas tempia, gal ir jums padės ištempti* Ps (sakoma radus riečiant audeklą).

⁷ Sveikinimas, dažniausiai vartojamas, radus valgančius.

⁸ Formuliu, kuriose metaforiškai minimas dirbamas darbas bei pageidaujami jo rezultatai, pamatas – imitatyvinė (panašumo) magija (Grigas, 1969, 223). Sveikinimas tarsi gali valdyti, tvarkyti paties sveikinamojo reikalus. Matyti, kadais tikėta linkėjimą turint įtakos darbo sėkmei bei paties darbininko gerovei. Panašii formulių turi visos tautos (plg. adygejų (Bagažnokov, 1982, 49) ir abchazų (Kalimova, Čirikba, 1988, 140) kalbos etiketo aprašymus).

⁹ Linkėjimai skalbėjoms labai primena pirties linkėjimus. Antai į tradicinį *Dėkui už šilimą!* juokais atsakoma: *Apkabink (pabučiuok* Paį, Pšl, *apžerk* Krik) *batų aviną* Rm, įeigu parėjo švarus, ir atitinkamai *juodą aviną*, jei grįžo nepakankamai nusiprausęs.

§ 11. Formulės, vartojamos radus raugiant kisielių, turi padėti šiam rūgti ar tirštėti, pvz.: *Padėk, Dieve! – Išlup(k), kad kisielis rūgtų* TDr I 35 (Upt). Kartais tirštumas tiesiog „vagiamas“ iš kaimyno, pvz.: *Mūs kisielius tirštyn, o kaimyno skystyn* Kt¹⁰. Panašiai Gruzdžių aludaris, leisdamas mieles į alų – užduodamas gyvenimą, peržegnoja kubilą, sakydamas: *Su Dievo padėjimu gausis ir gyvenk*. Šiuo atveju pats darbininkas kreipiasi į savo darbo objektą.

§ 12. Apskritai, visi originalieji linkėjimai, vienaip ar kitaip susiję su valgiu, gėrimu, duoniniais javais ar naminiais gyvuliais, akcentuoja gausą, skalsą, derlingumą, visokeriopą ūkinę sėkmę. Daugeliui jų būdingas tam tikras perdėjimas, hiperbolizavimas, kiek pompastiškas stilius. Antai, atėjus prie darinėjamos kiaulės, sakoma: *Skalsq! Kad jūs nei vežimu neišvežtūt, nei pečiais neišneštūt!* Prng, *Gera skalsa suvalgyt su šeima!* Upn. Suleidus avilin naujas bites, bičiuoliui linkima ...*susilaukti iš šito spiečiaus šimto avilių, medaus kalnų ir vaško pūdų* Mrk. Rugių kirtėjams sakoma: *Kad daug kapelių pripjautumėt!* Ob. Per rugiapijtės pabaigtuves pjovejai įteikia šeimnininkui vainiką, linkėdami: *Kad prikultum tiek pūrelių, kiek vainike yra grūdelių!* Ob.

§ 13. Originalieji gero linkėjimai, kuriuos dėl jau minėtų praeisčių galima būtų pavadinti ir magiškaisiais, skiriasi nuo universaliųjų dar ir tuo, kad gali tuo pačiu metu atlikti ir sveikinimo, ir linkėjimo vaidmenį. Jie paprastai dar nėra virtę „sunešiotomis“, desamentizuotomis kalbos etiketo frazėmis, būna raiškesni, informatyvesni už *Padėk, Dieve!* tipo posakius. Nepamirština, kad visoks mūsų pasisveikinimas ar atsisveikinimas kartu (bent jau etimologiškai) yra ir gero linkėjimas, tik dėl dažno vartojimo pastaroji funkcija paprastai esti išblėsusį, plg. visiems įprastus *Sveikas gyvas!, Labas vakaras!, Sudie!* ir pan.

§ 14. *Padėk, Dieve!* skiriasi nuo anksčiau aprašytųjų linkėjimų pirmiausia paplitimu: jis plačiai žinomas tiek Aukštaičiuose, tiek ir Žemaičiuose, nuosekliai vartojamas ir buitiniame, ir folkloriniame tekste. Nevienodos ir jo funkcijos. Jis gali būti: 1) pasisveikinimo formulė, 2) atsisveikinimo formulė, 3) darbo pradžios formulė. Pirmuoju atveju linkėjimas taikomas ne tik bet kurio darbo darbininkas, bet ir vaikštinėjančiam, valgančiam, besiprausiančiam ar netgi besipešančiam žmogui¹¹, pvz.: *Padėk, Dieve, ir bėgančiam, ir vejančiam* TD I 45 (Upt) (sako pamatę ką nors mušantis)¹², *Padėk, Dieve, panelėm čionai ūliavot* TDr IV 159 (Vdšk), *Padėk Dievulis jaunai našlelei baltos*

¹⁰ Labai panašios ir užkalbėjimus primenančios sakmių, pasakų formulės, sakomos, kad tirštėtų duonos mišinimas arba košė, pvz.: *Sutirštū, duonute, sutirštū* (ps.) Vv; *Košele, tumok, tumok – sako laumė* Lk; *Tūmu tūmu košėlė, tūmu tūmu* Kol. Iš populiaraus sakmės siužeto sužinome, kad taip kalbant miltų į košę ncmaciom priberiaš aitvaras (Balys, 1956, 69). Plg. dar endricjaviškių patarlę: *veinām bies'š šėk i kūios', vā ketām er i šėk's išēm* „Vicnam biesas šika į košę, o kitam ir įšėk's išima“ (t.y. vienam viskas sekasi, kitam atvirksčiai).

¹¹ Įdomu, kad šis linkėjimas kartais taikomas ne tik žmogui. Kai kur Džukijoje (pvz., Punioje) *Padėk, Dieve!* priimta sakyti einant pro dirbančias bites. Apie bičių šventumą ir pagarbą joms žr. (Piškinaite-Kazlauskienė, 1995, 125–126).

¹² Posakis susijęs su populiariu pasakojimu apie ubagą, kurio prašė pasimelsti ir vagis, ir jo vijikas ŠLSA 35 (Grz). Neaišku, ar posakiui davė pradžią šis pasakojimas, ar atvirksčiai.

burnelės prausti TDr IV 31 (Vlk). Tai rodo, kad linkėjimas virtęs tiesiog deseman-tizuotu, nusitrynusios reikšmės pasisveikinimu. Daug kur Lietuvoje *Padėk, Dieve!* (ar *Dieve, padėk!*) sakoma ir atsisveikinant su išvykstančiu, pvz.: *Dievpadėk gerai suvažinėti! Grž, Dieve, padėk, kad tik sekūši kelione Grš, Padėk, Dieve, pulkui... kelelį keliauti* Dl. Pasikeitusią linkėjimo funkciją gali rodyti ir žodžių tvarkos pa-keitimas.

§ 15. Labai dažnai *Padėk, Dieve!* žymi lauko darbų pradžią¹³. Šiuo atveju jį vartoja ne praiviai, bet patys darbininkai. Formulę ištaria kirsdami ir rīsdami pirmąjį pėdą (Grk, Šl), varydami pirmąją pradalgę (Jsv) ar šiaip pradėdami bet kokį darbą (Mrk, Grz, Grš, Šmn). Rytų Lietuvoje visur plačiai žinoma ir ilgesnė lauko darbų pradžios formulė *Dieve, padėk! Motina švenčiausia ir visi šventi!* TDr I 38 ar tiesiog *Padėk, Dieve ir visi šventieji* Svn¹⁴. Vakarų aukštaičiuose vartojamas originalus darbo pradžios formulės išplėtimas, pvz.: *Dieve, padėk; tinginy, pabėk; spartele, pasispartyk!* LTs V 863 (Ldvn), *Dieve, padėk; tinginy, pabėk; darbeli, pasispartyk; vakarėli, prisiartyk* LTR (Mrj)¹⁵.

§ 16. Kalbant apie linkėjimo *Padėk, Dieve!* funkcijas ir vartojimo sferą, niekaip ne-galima apeiti lingvistinių draudimų (tabu). Jie pirmiausia susiję su nieko gero nele-miančiais dalykais: mirtimi, bendravimu su antgamtinėmis jėgomis (laumėmis, aitvai-rais, velniais ir pan.). „Įėjus pas grabdarius, nereikia sakyti „*Padėk Dieve!*“, teipogi to nereikia sakyti ir duobkasiams“, – rašo Jonas Basanavičius (1928, 14). Aišku, taip no-rima išvengti nepageidaujamų padarinių. Draudimo veikiausiai ne visur paisyta, nes kitaip dainose nerastume tokių pavyzdžių: *Ei, padėk Dievas graboriui, kam tą budinką budavoji?* JD III 339. Laumės skalbėjos (tipiška etiketinė situacija!), išgirdusios linkė-jimą, irgi elgiasi nevienodai: arba sprunka, arba gražiai padėkoja ir dosniai apdovanoja linkėtoją. Palyginkime: „*Padėk, Dieve!*“ – *tai išsyk tiktai: „Kad padėjai, tai atsimk!“ – pliumpt į vandenį laumė, ir jos jau nēr* (Vlkv) ir „*Padėk Dievas, padėk Dievas! Laumaitės daumaitės, šiandien graži diena, bus baltas žlugtas!*“ *Laumės atsakiusios: „Dėku, dėku, broliukai! Ateik ryto į tą vietą – atrasi didelės tau dovanas“* (ŠLSA, 264 (Grz). Pirmoji situacija, kurioje su laumėmis apsieinama piktuojų, veikiausiai vėlesnės kilmės negu antroji. Iš tokių pavyzdžių galima atsargiai spėti patį *Padėk, Dieve!* esant vėlesnį už originaliuosius linkėjimus ir tik ilgainiui pritapusį prie jau nuo seno egzistavusių liau-dies etiketo formų.

§ 17. *Padėk, Dieve!* kartais draudžiama sakyti ir visai kasdieniškoje situacijoje, pvz., skalbiant: *girdi, atsirasią utėlių* MTt V 41 (Pn). Už tokį linkėjimą pyksta žvejai: *Ne man sakai, bet žuvis, kad jų nepagaučiau* TDr I 42 (Kp). Jie bemeilytų verčiau išgersti tradicinį *Skalsu!* MTt V 50 (Sb), kuris nenubaidąs laimikio. Ypač reikią saugotis sakyti

¹³ Darbo pradžios svarba gali būti pabrėžiama ir patarišce, pvz.: *Tegul Dievas padeda, kas gerai pradeda* PPr 53 (Ps).

¹⁴ Kaip rodo pasakas ir sakmės, ši formulė gerai pagelbsti pakaruokliui (trūksta virvė) arba drąsuoliui, cinančiam intynių su velniu: pabūgęs tokios didelės priešininko talkos, nelabasis sprunka (plg. ŠLSA 176; Balys, 1940, 284).

¹⁵ Įdomu, kad baudžiavos laikais žmonės, nekęsdami darbo per pricvartą, lyčia sakydavę: *Dil! diena, spėj, vakarėl* Prng.

Padėk, Dieve! sėjant bei sodinant įvairius augalus: žirnius, kopūstus, kanapes, tabaką, nes pastarieji nustosią augti, neužderėsia ar atiteksią kitiems¹⁶. Į jį paprastai grubiai atsikertama, pvz.: *Išgraušk! Pabučiuok šikinių!* Slk, *Pasidėk po šikna!* Trgn¹⁷ *Padėk, Dieve!* vietoje kartais pagedaujama originaliosios formulės, pvz.: *Kad būt kopūstai kaip mano mašna!* Dgč. Šie faktai irgi rodytų linkėjimą *Padėk, Dieve!* ilgainiui išstūmus senesnes, įprastas formules.

§ 18. Kaip matyti iš ankstesnių pavyzdžių, konkrečioje etiketinėje situacijoje svarbus tiek pats gero linkėjimas, tiek ir atsakymas į jį. *Padėk, Dieve!* kaip darbo pradžios formulė jokio atsakymo, aišku, nereikalauja. Neužfiksuota ir atsakymų į atsiveikiniamą su išvykstančiu. Į analogišką pasiveikiniamą galima atsakyti trejopai: 1) dėkojama, 2) kviečiama talkon, 3) šaipomasi. Pirmaisiais dviem atvejais galima teigti, kad atsakymų tonacija yra neutralioji, trečiuoju atveju – familiarioji (juokaujamoji). Neutraliosios tonacijos pavyzdžiai: *Dėku!* Tvr, *Ačiū ponaičiam!* Rš, *Prašom talkon!* TDr I 39 (Vžns), *Prašom prie darbo* TDr I 39 (Nj), *Būt gerai, kad padėtum!* Grš, *Geriau patsai padėtum nelakstęs!* Grz, *Eik padėti!* TDr I 39 (Upt).

§ 19. Juokaujamosios tonacijos atsakymus galima skirstyti į keletą grupių. Vienuose iš jų tariamai aiškinamasi *Padėk, Dieve!* reikšmė. Tokia „pseudomotyvacija“ neišvengiamai sukelia komišką efektą, pvz.: *Koks aš tau pelėdgalvis?* TDr I 39 (Pn), *Gerai, gerai, kad atbėgai!* TDr I 39 (Ar), *Prabėdamas!* TDr I 39 (Upt). Kitiuose manipuliuojama žodžio *padėk* daugiareikšmiškumu (tyčia vartojamos ne tos reikšmės), pvz.: *Ką sunkų turi, tą pasidėk!* Žd, *Dėku, dedam!* Ps, *Pasiimk, kur padėjai!* TDr I 39 (Užp), *Kad padėjai, kudakuok!* TDr I 39 (Pn). Galimi ir kitokie atsakymai, pvz.: *Dievas negi pienuo!* Km, *Nėra strioko!* TDr I 39 (Upt), *Velne, pabėk!* Žd¹⁸.

§ 20. Su darbininkais nepasiveikinęs praeivis paprastai baudžiamas tradicine formule, kurioje minimas visokio nepraustabumiškumo etalonas – kiaulė, pvz.: *Ar nematei kiaulės su zvaneliu?* RgvI, Upt, Nj, Kp, Sb (*su dzvaneliu bėgant* Pn, Sml, *su varpeliu* Mrk, *pro šalį einančios, važiuojančios* Mrk). Kartais į jį grubokai atsikertama, pvz.: *Kas tau galvo!* RgvI, *Mačiau, škalėj!* Upt, *Ogi po rugius voliojas!* Kp (jeigu ižeisti pjovėjai), *Ciotka nunešė po uodegėlę!* Dt (visi TDr I 40). Tokios formulės skirtingos vulgarijai (šurkščiajai) tonacijai.

§ 21. Originalieji linkėjimai rečiau turi humoristinių ar grubių atsakymų: už juos paprastai mandagiai dėkojama. Čionai etiketinis „žaidimas“ rimtesnis, oresnis. Dėl savo gausumo ir įvairumo minėtini piemenų pasveikinimo *Pargink!* (*Parginkit!*) atsakymai, pvz.: *Dar ne metas!* Skm, Vžns, Ldk, *Dar nepriganiau!* Grš, Kln, *Dar anksti!* Alv,

¹⁶ Panašių draudimų turi įvairios tautos. Štai Kaukazo tautelės adygejų moterys negali sveikintis su artais, medžiotojais, piemenimis, pjovėjais, kad nepakenktų jų darbo sėkmei (Bagažnokov, 1982, 70).

¹⁷ Kai kuriuos augalus, pvz., tabaką, sėdami tyčia keikia, kad geriau augtų: „Nesakyk „Padėkdiev“, geriau sakyk „Kad tau velniai paimtų su ta taboka!“ Taboka užgaus stipri ir gera. LŽPT 110 (Dgč).

¹⁸ Etiketas, kaip jau buvo minėta § 3 – formalus dalykas, todėl kanonizuotų formulių transformavimas, sąmojingos replikos sumažina oficialumą, parodo, jog pašnekovas laikomas sau lygiu (plg. Grigas, 1969, 220).

Da nezyljoja! Užp, Dar toli vakaras! Kln. Kartais originalieji linkėjimai, glaudžiai persipindami su pasiteiravimais ar komplimentais (A. Kučinskaitė panašiais atvejais vartoja kalbinimo, giriamųjų žodžių terminus (1985, 13–19), sudaro tikrai puošnų ir šamojingą dialogą, pvz.: *Tai dėl ko verpiat? Vyrams kelnes? – Ne, gandram ir starkam! Atskris pliki, reiks apvilkt!* Ob (radus pavasarį verpiant) arba *Padėk, Dieve! Merga graži, linai gražūs i diena graži!* – *Merga – ne šeiminykė, linai – ne drobė, rytas – ne vakaras!* Kzt (radus linus raunant).

§ 22. Apžvelgus gero linkėjimų dirbančiam žmogui rūšis ir vartojimo sferą, jokių būdų negalima išleisti iš akių jų gramatinių, leksinių, iš dalies ir fonetinių ypatybių. Kaip rodo pavyzdžių analizė, gero linkėjimų formulės dažniausiai esti šių modelių: 1) liepiamoji nuosaka (viena arba su priklausomais žodžiais: prieveiksniu, prielinksnine konstrukcija), 2) liepiamoji nuosaka + šauksmininkas (vokatyvas) arba vardininkas (populiariausias modelis), 3) *Padėk, Dieve!* + naudininkas (vns. arba dgs., gali būti su objekto kilmininku), 4) *Padėk, Dieve!* + bendratis (gali būti ir su objekto linksniais: galininku, kilmininku, vardininku), 5) *Padėk, Dieve!* + vokatyvas (vienas ar su objekto kilmininku), 6) bendratis (viena ar su objekto linksniais, retai pasitaikantis modelis).

§ 23. Vien liepiamąja nuosaka paprastai sveikinamasi su piemenimis. Vienaskaitos ar daugiskaitos forma šiuo atveju priklauso nuo sveikinamųjų skaičiaus. Vartojami du žodžiai¹⁹: arba *Pargink!* (*Parginkit!*) Grš, Ss, Alv, Mrk, Užp, Vžns, Ldk, Pn, Kln, arba *Pasiganyk!* (*Pasiganykit!*), kuri užfiksuota šiaurės Lietuvoje (Pn, Sml, Nj, Vb, Upt). Nesangražinė forma *Paganyk!* Grnk pasitaiko rečiau. Kartais vien liepiamąja nuosaka sveikinamasi su žvejais ar šiaip laukuose bestoviniuojančiais, besėdinčiais, besidarbuojančiais žmonėmis, pvz.: *Pasižuvaukite!* TDr I 42 (Sb), *Pasistovėkite!* TDr I 39 (Nj), *Pasisėdėkite!* TDr I 41 (Upt), *Padirbėkite!* TDr I 39 (Sml). Pavyzdžiai rodo, kad sveikinimasis vien liepiamąja nuosaka dažnai susijęs su sveikinamųjų statiška būkle, neveiklumu.

Kartais liepiamoji nuosaka gali turėti ir priklausomų žodžių, pvz.: *Nešk molį! Ker* (sakoma mušančiam sviestą), *Pargink namo!* Bt, *Prikaskit ir ant Joniuko, ir ant Petriuko, ir ant mano dalios!* Ob (sakoma kasantiems bulves).

§ 24. Modelis liepiamoji nuosaka + vokatyvas (šauksmininkas) pats populiariausias. Čia priklauso, žinoma, *Padėk, Dieve!* ir įvairiausios jo modifikacijos. Pirmiausia, gali varijuoti šio modelio formulių leksinė sudėtis. Greta *Padėk, Dieve!*, prieš varant pirmąją vagą, plačiai vartojami ir posakiai *Dieve, užderink!* Slk, Trgn, Pbr, Pnd, Srd, Srj, Pp, *Derink, Dieve!* Mrc. Šiaurės Lietuvoje randame ir *Paganyk, Dieve!* Grz, J. Avyž, netgi *Žiodyk, Dieve!* TDr I 44 (Pn) (sakoma radus juokaujant). Kartais kitoms reikmėms pritaikomas ir *Skalsink, Dieve!* – šiaip jau populiarus linkėjimas valgantiems, pvz.: *Skalsink, Dieve, metmenėlius, ataudėlius pas močiutę gausi* TDr I 36 (Rgv).

§ 25. Kaip jau minėta § 14–19, linkėjimas *Padėk, Dieve!* dažnas ir gerokai „sunešiotas“, o tai padeda atsirasti daugybei jo trumpinių. Vokatyvui gavus priedą *Po-*

¹⁹ Žemaičiuose žinomi ir pasteiraujamieji piemenų pasveikinimai, pvz.: *a negilūu bōndā „Ar negyliuoa banda?“* Trk (A. Girdenio inform.).

ne, abu žodžiai neretai sutraukiami į vieną, pvz.: *Ponadieve, padėk!* Grk, *Ponediev, padėk!* Grz, Sln. Ypač daug trumpinių randame dainų tekstuose, pvz.: *Diepadė* JD 780, 966, *Diepadėk* LB 75, *Padėkdie* JV 63, *Padėkdiev* Pnd, Mrk, o Mažojoje Lietuvoje – ir *Padėdaus* TDr III 69 (Bitėnai), *Padeidies* B. Du pastarieji yra aiškūs trumpiniai iš *Padėk, Dievas!* Gana originali ir šių trumpinių fonetika, ypač „naujųjų“ dvibalsių atsiradimas.

Formulė *Padėk, Dievas!* Grz, Mrk, TDr IV 31 (Vlk), TDr IV 255 (Rš), JD III 339 (su vardininku), atrodo, rečiau vartojama už vokatyvinę.

§ 26. Formulės imperatyvas + vokatyvas neatsitiktinai tokios dažnos gero linkėjimuose. Kreipinys – apskritai labai svarbus kalbos etiketo elementas, nurodantis bendravimo partnerį, padedantis užmegzti kontaktą su juo ir duodantis toną visam pokalbiui (Eremina, Titc, 1987, 91; Gol'din, 1987, 90). Kreipiniais į Dievą, šventuosius, dažnu liepiamosios nuosakos vartojimu, kuris daro kalbą sugestyvesnę, mūsiškiai gero linkėjimai labai primena maldas, užkalbėjimus ir kitus panašius tekstus²⁰ (plg. Pavlova, 1993, 172).

§ 27. 3, 4 ir 5 modeliai – tai savotiškas linkėjimo *Padėk, Dieve!* (ar *Padėk, Dievas!*) išplėtimas įvairiomis gramatinėmis formomis. Dažnai prie įprastos formulės pridodamas žmogaus pavadinimo pagal darbą naudininkas. Modelis vartojamas ir buitiniame, ir folkloriniame tekste, pvz.: *Padėk, Dieve, pjovėjėliam!* Ds, *Padėk, Dieve, melžėjai!* TDr I 35 (Pr), *Padėk Dievs žūkvejiam, trim jauniem berneliam* Pbs. Kitais atvejais naudininką toje pačioje pozicijoje pakeičia bendratis (viena ar su objekto linksniais), pvz.: *Padėk, Dieve, žuvauti!* TDr I 42 (Nj), *Padėk, Dieve, rugius kirsti!* TDr I 39 (Tršk), *Padėk, Dieve, linelius rauti, linelius rauti, kraitelį krauti, šiam rudenėly bernelį gauti!* Ob, *Padėk Dievas, mergelė, rugių pjaučia, vartj baro, barelio!* TŽ I 215 (Mrc). Prie *Padėk, Dieve!* gali būti pridodamas ir kreipinys į dirbantį žmogų. Kartais toks pasisveikinimas derinamas su tam tikru pašnekinimu, pasiteiravimu, pvz.: *Padėk Dieve, mymėjėlės, ar geras valaknelis?* Mrk, *Padėk Dieve, grėbėjos!* TDr I 39 (Pn), *Padėk Dievs, mergužele, dvarelio šlavynėle* Pjv.

Rečiausiai, kaip rodo surinkta medžiaga, darbininkams gero linkima bendraties forma, pvz.: *Iškept!* TDr I 35 (Kdn) (radus duoną maišant), *Daug kraičio sukrauti!* Pnm (radus verpiant)²¹.

§ 28. Standartinis, universaliuosius gero linkėjimus, kuriuos dažnai sudaro trumpas, pastovios frazės, iš bėdos galėtume skirti ir frazeologiniams junginiams. Originalieji, magiškieji linkėjimai skiriasi nuo jų sintaksės požiūriu, nes paprastai turi užbaigto sakinio formą. Jo tarinys dažnai išreikštas tariamosios nuosakos forma. Formaliai tai yra iš konteksto išimtas papildinio šalutinis sakiny, prasidedantis jungtuku *kad* – savotiška eliptinė konstrukcija, pvz.: *Kad Dievas prie rankos rugius prineštų!* B, *Kad gausiai byretų!* Pnm (sakoma formulėse),

²⁰ Analogišką gramatinę struktūrą – kreipinių ir imperatyvų vartinę – matome ir pasakų formulėse, tik jose šaukiamasi ne Dievo, bet kokio stebuklingo pagalbininko talkos, pvz.: *Mū mū, suverpkū, mū mū, audejėlės, mū mū, verpėjėlės, mū mū, deivelės, mū mū, siratėlės, mū mū, audeklėlj* TDr IV 229 (Ck).

²¹ Tokia formulė mūsų šnekamojoje kalboje, matyt, dažniau vartojama atsisveikinant, pvz.: *Skaniai palvalgti, Gerai pasilinksminti! Laimingai suvažinėti!* Kaip žinia, analogiška konstrukcija vartojama ir slavų kalbose, plg. rus. Счастливо оставаться. Gal čia mandagumo formų skolinimosi pavyzdys?

Kad minkštuos pūkeliuos gulētumēt! Pnm (sakoma plėšantiems plunksnas). Tokį pat sintaksinį pavidadą turi daugelis mūsų keiksmų, šventinių tostų ir pan.

§ 29. Deja, pastaraisiais laikais senųjų mūsų liaudies etiketo formų vartojimo sfera gerokai susiaurėjusi: jie gyvi pirmiausia senosios, išeinančiosios kartos atmintyje. Pagrindinė šio reiškinio priežastis – kaimo bendruomenės ir jos tradicijų sunykimas. Linkėjimą *Padėk, Dieve!*, plintant ateistinei propagandai, ištiko panašus likimas, kaip ir atsisveikinimą *Sudieui!* Jo vietoje pradėjo rasti naujų ironiškų posakių, pvz., Suvalkijoje vartotas *Dirbi dykai! – Teisybę sakai!*, plg. dar tiek senųjų, tiek ir jaunųjų „pseudopasisveikinimą“ *Šejam kukurūzus! – Kvadratinu lizdiniu būdu!* (reakcija į visiems žinomą beatodairišką kukurūzų sėjos kampaniją)²². Tai neblogas žaibiško kalbos taisykymosi prie kintančių kasdienybės realiųjų pavyzdys. Beje, ir pats *Padėk, Dieve!*, kaip jau užsiminta § 16–17, veikiausiai ne toks jau senas posakis. Pirmieji LKŽ pateikiami jo užrašymai yra žinomi iš XVIII a. leksikografinių darbų (plg. § 25). Posakio senuomu abejoti verčia jo paplitimas visuose kraštuose, kurie vienaip ar kitaip susiję su Biblijos tradicija: tai ir rusų *Бог в помощь!*, ir musulmonišių kraštų darbo pradžios formulė *bismillah!* „Vardan Alacho!“ (Revunenкова, 1988, 221), kuria palydimas ne tik bet koks darbas, bet ir valgis ar gėrimas. Senieji mūsų pasisveikinimai veikiausiai bus atlikę ne tiek sveikinimosi, kiek savotiško pašnekinimo, pasiteiravimo funkciją. Ne išimtis – ir tradiciniai gero linkėjimai dirbančiam žmogui, kurių įvairovę pagal išgales mėginta atskleisti šiame darbe.

„GOD HELP YOU!“

(Traditional greetings used by working people)

Summary

The present article is an attempt to analyse constructions relating to the etiquette of the Lithuanian. The analysis is based on widely cited examples of greetings used by the members of the peasant community in various situations, working in the fields or at home (we mean haymaking time, harvest time, flax-pulling season, baking, weaving). About 20 situations reflecting different means of politeness were distinguished. The most universal formula „God help you!“ became the title of this article.

LITERATŪRA

Багажников, 1982 – Багажников Е. Х. Психология и техника коммуникативного поведения адыгов. – Национально-культурная специфика речевого общения народов СССР / Отв. ред. Е. Ф. Тарасов. Москва, 47–75.

Байбурин, 1988 – Байбурин А. К. Об этнографическом изучении этикета. – Этикет у народов передней Азии / Отв. ред. А. К. Байбурин. Москва, 12–37.

Babys J., 1940, Lietuvių liaudies sakmės. Kaunas: Lituaniistikos inst. Lietuvių tautosakos archyvas.

Babys J., 1956, Lietuvių mitologijos sakmės. London: Nida Book Club No. 13.

Basanavičius J., 1928, Iš gyvenimo vėlių bei vėlinių. Kaunas: Jolko spaustuė.

Benvenist, 1974 – Бенвенист Э. Общая лингвистика. Москва: Прогресс.

²² A. Girdenio inform.

- Čepaitienė G.*, 1996, Kalbos etiketas ir mokykla. Šiauliai: Šiaulių pedagoginis institutas.
- Čepaitienė G.*, 1997, Kalbos etiketo dalykai J. Jablonskio raštuose. – Kalbos kultūra, t. 69, 68–74.
- Eišsonas J.*, 1935, Kaimiečių pasisveikinimų ir etiketo formos. – Tautosakos darbai, t. 1. Kaunas, 27–48.
- Eremina, Titc.*, 1987 – Еремина Л. А., Титц Г. Отбор формул русского речевого этикета для начального этапа обучения. – Русское слово в лингвострановедческом аспекте. Воронеж, 88–96.
- Goł'din*, 1987 – Гольдин В. Е. Обращения: теоретические проблемы. Саратов: Издательство Саратовского университета.
- Grigas K.*, 1969, Liaudies etiketo formulės ir jų humoristiniai išskraipymai. – Liaudies kūryba, t. 1, 218–226.
- Jakobson*, 1975 – Якобсон Р. Лингвистика и поэтика. – Структурализм: „за“ и „против“ / Отв. ред. М. Я. Поляков. Москва, 193–230.
- Jasiūnaitė V.*, 1996, Daugaišikių tradiciniai palyginimai. – Kalbotyra, t. 45 (1), 5–19.
- Kalimova, Čirikba*, 1988 – Калимова Г. А., Чирикба В. А. Фрагменты речевого этикета абхазов. – Этнопсихоллингвистика / Отв. ред. Ю. А. Сорокин. Москва, 138–152.
- Kučinskaitė A.*, 1985, Lietuvių kalbos etiketas. Vilnius: Moksas.
- LEB*, 1964 – Lietuvių etnografijos bruožai / Ats. red. A. Vyšniauskaitė. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla.
- LŽPT*, 1986 – Balys J. Lietuvių žemdirbystės papročiai ir tikėjimai. Silver Spring: Lietuvių liaudies tradicijos.
- Nikitina*, 1989 – Никитина С. Е. Языковое сознание и самосознание личности в народной культуре. – Язык и личность / Отв. ред. Д. Н. Шмелев. Москва, 34–40.
- Pavlova*, 1993 – Павлова М. Р. Магические приговоры в ткачестве. – Славянское и балканское языкознание. Структура малых фольклорных текстов / Отв. ред. С. Б. Берштейн. Москва, 132–152.
- Piškinaitė-Kazlauskienė L.*, 1995, Bitininkystė Lietuvoje (XVI a. – XX a. pirmoji pusė). Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
- RR II* – Būga K. *Labs ryts, labs vakarėlis*. – Rinktiniai raštai, t. 2. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1959, 156–159.
- Revunenkovna*, 1988 – Ревуненкова Е. В. Заметки о малайском этикете. – Этикет у народов передней Азии / Отв. ред. А. К. Байбурин. Москва, 202–223.

Vilniaus universitetas
Bendrosios kalbotyros katedra

Įteikta
1997 m. rugpjūčio mėn.